

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

TWEEËRLEI OPVATTING

Misschien herinneren sommige lezers en luisteraars zich nog wel de „rel” in Den Haag rondom de collecte van het Humanistisch Thuisfront.

Mej. Mr. ten Broeke Hoekstra, lid van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond en lid van de Tweede Kamer en de Haagse gemeenteraad voor de V.V.D. heeft daar toen een boekje over opengedaan.

Wat was het geval? Er was een vergunning verleend aan het Protestants Interkerkelijk Thuisfront en aan het Humanistisch Thuisfront voor het houden van een collecte. Omdat men al zoveel collectes had, moesten die beide, voor het zelfde doel, namelijk steun aan militaire tehuizen, in de zelfde week plaatss vinden. Het P.I.T. wilde dat echter niet, om principiële redenen, waarvan Joost mag weten, wat het daarmee bedoelde, en de humanisten gingen er alleen op uit. Men heeft nog gepoogd om tot onderling overleg te komen, maar ving bot. Het jaar daarop, in 1960, vroegen wederom beide organisaties om een vergunning. B. en W. van Den Haag stelde toen voor, dat iedere organisatie drie dagen op stap zou gaan, de een de eerste helft van de week, de andere de tweede. Dat zou dan ieder jaar bij toerbeurt omgewisseld kunnen worden.

Accoord, zeiden de humanisten, neen, zei het P.I.T. En toen kwam de zotte vertoning, dat B. en W. ook aan de humanisten de vergunning weigerden.

Hoe het dit jaar afloopt is op het ogenblik nog niet bekend, maar misschien is het P.I.T. inmiddels minder star geworden.

Dat zou niet te verwonderen zijn, omdat in

steeds meer gemeenten de bovengenoemde regeling wel blijkt te werken. Het zal duidelijk zijn, dat het voor het P.I.T. min of meer onplezierig is, dat ook het Humanistisch Thuisfront in vele plaatsen zijn rechtmatig aandeel komt opeisen, en dat in toenemende mate gemeentebesturen dit Thuisfront toestemming tot het houden van een collecte verlenen. Aangezien de katholieken geen huis-aan-huis collecte of straatcollecte houden, had het P.I.T. een monopolie-positie, die nu bedreigd wordt. Vandaar in sommige steden de hardnekkige weigering om overleg te plegen en mee te werken aan een regeling, die voor beide organisaties aanvaardbaar is. Toch kan geconstateerd worden, dat een beter begrip groeiende is. Men heeft er oog voor gekregen, dat het Humanistisch Thuisfront recht heeft op een eigen plaats, en dat er ook voor het publiek gelegenheid moet zijn daarvoor een bijdrage te geven, omdat alleen de subsidies onvoldoende zijn.

Misschien wordt dit nog het duidelijkst gedemonstreerd door het simpele feit, dat in een kleine gemeente, ergens in Nederland, waar het Humanistisch Thuisfront voor de eerste maal collecteerde, bij èèn der collectrices 's-avonds een dame een gift kwam brengen, terwijl diezelfde dame daarvoor met een bus van het P.I.T. op stap was geweest. Op de vraag, wat haar daartoe bewoog, deelde ze mede, dat ook de buitenkerkelijke soldaten recht op hun tehuis hadden en dat ze geen sikkepit voelde voor de argumenten, die daartegen van de kant van het P.I.T. te berde werden gebracht. Waarvan gaarne akte.

kalender 1962

De kalender 1962 van het Humanistisch Verbond is thans verschenen. De uitvoering is geheel gelijk aan die van 1961. Prijs f 2,50.

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2,50 op postrekening no. 304.960 t.n.v. Het Humanistisch Verbond, Utrecht. In de omschrijving: Kalender 1962.

HOOP ZONDER HEMEL, IS GOD EEN CHRISTEN

Een vriend van me, die hoofdredacteur is van een van de belangrijkste Amerikaanse bladen, hield een paar weken geleden een toespraak voor een groep theologie-studenten in Californië aan de westkust van de Verenigde Staten. Toen de discussieperiode begon stond een jongeman op en zei: Mijnheer, Uw vertrouwen in de toekomst voor het humanisme klinkt nogal logisch, maar U hebt een belangrijke factor buiten beschouwing gelaten en dat is, er is geen hoop zonder God. En God is tenslotte een Christen. Mijn vriend, die net een pleidooi gehouden had voor een wijder wereld gezichtspunt zat er nogal mee. Toen hij er mij later over vertelde, zei hij: Jij noemt jezelf religieus humanist; waarom antwoord jij die student niet eens.

En het is dit antwoord dat ik vandaag met U wil trachten te bespreken. De vraag namelijk, kan hoop bestaan zonder een bovennatuurlijk geloof, zonder een hemel en ja, is God misschien een Christen? Laat mij voorstellen dat, als een religieus humanist, het geloof van ieder mens mij de meest intieme en meest persoonlijke beslissing lijkt. In de naoorlogse wereld en zeker in Nederland, waar de maatschappelijke eenheid van het verzet weer verworpen is tot het benarde zuiltjesgedoe, in de naoorlogse wereld is een nogal kwade gewoonte ontstaan. Je bent of een katholiek, of je bent een protestant, of je bent een jood en als je geen van die drie bent, dan ben je niets. Ik ken de meest recente bevolkingscijfers van Nederland niet, maar hier bleek bij de laatste volkstelling dat van de 178 miljoen zielen zo'n 65 miljoen niet tot enigerlei kerkgenootschap behoorde. Dat is een respectabel aantal mensen, waarvan zelfs de meest keiharde evangelist zou moeten aannemen, dat ze iets zijn en dat ze bij bepaalde waarden leven. Het is eenvoudig niet waar dat men niets is, wanneer men zich niet bij een kerkgenootschap heeft aangesloten.

Theologie en religieuze levensopvatting zijn nu eenmaal niet congruent, al wordt het vaak en in wijde kring aangenomen en hetzelfde geldt voor geloof en levenspraktijk. Wat men doet is niet altijd te rijmen met wat men zegt te geloven. Voor ons als humanisten is daarom het karakter van de handeling, van de daad centraal, of dat nu in het huwelijk, of in het werk, of in de politiek is. Men kan geloven wat men wil, maar men doet, en of men de consequenties van wat men doet neemt en tracht te voorzien, dat is veel belangrijker dan wat men in het intiemste van zijn hart gelooft ten aanzien van God, of de kosmos of een hemel of een hiernamaals. Clemenceau, de president van Frankrijk gedurende de eerste wereldoorlog moet eens gezegd hebben „Oorlog is te belangrijk om aan de generaal overgelaten te worden”. Met een variatie zou ik willen zeggen dat de religieuze bewustwording van de mens te belangrijk is om aan theologen of kerken over-

gelaten te worden. Want God is geen Christen en het getuigt van geestelijke claustrophobia om een speciaal etiket te plakken op wat door velen als een scheppende kracht van het heelal wordt beschouwd, om de God-idee voor het karretje van bepaalde religieuze organisatie te spannen is niet alleen geestesbeperkend, het is ook misleidend, het is puur heidendom. Ik tenminste als religieus humanist kan dit gebrek aan ernst ten aanzien van de menselijke mogelijkheid voor religieuze gewaarwording niet aanvaarden. Er zijn teveel Goden in de achtergrond van de geschiedenis der wereld geweest om nu maar ieders privé zuilen-Godje als definitief te beschouwen. Er bestaan letterlijk honderden Goden in de mythologie van allerlei beschaving. Daarom is mijn thesis, dat het er heel weinig toe doet wat men gelooft, terwijl het van kapitaal belang is, wat voor formele normen men in feite aanvaardt als richtinggevend voor het bestaan. De hoop, die we allen nodig hebben om de gebrokenheid van de levenswerkelijkheid het hoofd te bieden. De hoop, die we nodig hebben als ziekte ons treft of economische nood of de realisering dat sterven, het niet meer zijn, ook ons beschoren is. De hoop en de kracht om door te gaan, niet blindelings maar met de zekerheid van een levenstaak en de mogelijke vervulling; die hoop berust op een geestelijk element dat ik religieus noem. Niet religieus in de zin van godsdienstig of vroom, of mijn God is beter dan jouw God, nee, religieus in de werkelijke betekenis van het woord, namelijk in het samenbinden van wat ons optrekt, van wat ons rekt naar een levensambitie, een samenbinden van wat de beste strevingen in ons zijn. Het is waar dat geen enkel mens kan hopen eeuwig te zijn, maar het is ook waar, dat in dat samenbinden van onze beste mogelijkheden en ambities we andere mensen betrekken en daardoor hen uitnodigen tot het ambiëren van een leven van geestelijke kracht en daardoor zijn we als mens onsterfelijk in het hart van anderen, niet in de hemel. Religieus humanisme is dus een manier van leven, waarbij door het heiligen van alles wat ons leven aanraakt, mens, gemeenschap, natuur, het hoogste ideaal voor een individu voortdurend helderder wordt en we bezitten helaas de nieuwe taalmogelijkheden nog niet om dit soort van denken met nieuwe woorden uit te drukken. We moeten het dus nog doen met woorden zoals religieus of een woord als heiligen, hoewel dat natuurlijk maakt dat velen zich er automatisch van afsluiten. Vele mensen reageren nogal violent op woorden zoals heilig. De Joods-Christelijke traditie is vol van wonderverhalen. Sinds ik bovennatuurlijke verschijnselen niet rationeel kan verstaan, kan ik zulke wonderverhalen niet accepteren, alhoewel ik respect kan hebben voor het psychologische belang van deze miraculeuse legendes voor anderen. Maar ik heb andere wonderen gezien, niet minder miraculeus.

En het zijn die wonderen die ik aan onze kinderen zou willen leren, in plaats van de verhalen over het opensplijten van de Rode Zee of het schrijden van Jezus op de golven van het meer Tiberias.

Belangrijker geloof ik dan de legendes over martelaren en heiligen is de wonderlijke werkelijkheid van een religieus bewustzijn. Dat mensen, zoals wij, die noch heiligen noch martelaren veinzen te zijn, kunnen verwerven om daarmee onszelf en anderen te helpen om agressiviteit of haat te boven te komen, een bewustzijn dat mensen kan helpen om hun diep gezetelde woedes en achterdochten te neutraliseren, dat mensen kan helpen om hun brood te verdienen zonder anderen te benadelen of door onmatige concurrentie anderen de grond in te werken en ja, ook de wonderlijke werkelijkheid van hoe men een timmerman, en een dokter en een advocaat en een dokwerker en een verpleegster kan zijn met een levensdoel voor ogen dat ons een gevoel van zelfrespect geeft en de mogelijkheid schept om dat gevoel van zelfrespect in anderen te versterken. Het begrip mensheid is niet een soort zweverige gemeenplaats voor de preken van ietwat gedesorienteerde sprekers op zondagmorgen.

Het begrip mensheid is de aanduiding van wat daadwerkelijk mogelijk is tussen mensen die inderdaad gemeenschap willen scheppen in hun gezin, in hun kantoor, in de fabrieken en in de nationale en internationale politieke organen. Het is een functioneel begrip, het kan aan het werk gezet worden.

De mensheid is reëel, zij is niet poëtisch. De verwerkelijking van het begrip mensheid is binnen het raam van onze mogelijkheden, van ons voelen, ons liefhebben, ons denken, als we tenminste af en toe gegrepen zijn door wat ik het samenbinden van levensambities noem en dat U misschien een heel andere naam wilt geven. Maar het is het grootste belang dat we over de naamsmoeilijkheden heenstappen, de naam is niet belangrijk. Het is van het grootste belang dat we als menselijke gemeenschap effectieve, functionele wegen vinden om dat begrip mensheid uit de atmosfeer der hogelijke bespiegelingen te halen en om het meer intensieve, geestelijke, levenswerkelijkheid als achtergrond te geven. Want alleen op die manier kunnen we besmetting van de massieve gewelddadigheid in de wereld een halt toe roepen. Grotere mentaliteit betekent discipline van de geest. Het betekent de t.v. afdraaien en een boek lezen, het betekent beslissingen maken over wat werkelijk belangrijk is voor die paar

arme jaren, die we hebben en wat niet belangrijk is.

Ieder uur van de dag en nacht worden er ongeveer 70 miljoen gulden in de wereld besteed om steeds verschrikkelijker wapens te produceren. Dat is zo'n kleine 400 miljoen gulden per jaar. Met dat geld zouden we in een jaar huizen en hospitalen voor 240 miljoen mensen kunnen bouwen.

Het westen en de Russen hebben tezamen genoeg ontploffingsmateriaal van allerlei soorten om iedere vrouw, iedere man en ieder kind ter wereld 22 keer in stukken te rijten. Wanneer is het eindelijk genoeg. En de steriliteit van dit hele geweldige apparaat van vernietiging kan alleen maar in gereedheid gebracht worden zolang er aparty is en zolang er geen tegenwicht is tegen de zelfvernietigingsdrift in de wereld, zolang er geen tegenwicht geschapen wordt. Ik zie dat tegenwicht oprijzen uit de religieuze ambitie van 'n militant humanisme, waarin, wat men gelooft als de privé aangelegenheid van de individu wordt beschouwd, maar waarin mannen en vrouwen waar ter wereld dan ook elkaar kunnen vinden in een eenheid en een solidariteit van hun daadwerkelijk toegewijd zijn aan het versterken van de normen der menselijkheid, niet met schone theorieën, maar met de hartstocht die de morele richting van ieders persoonlijk leven een vanzelfsprekendheid maakt, ja, er is hoop zonder hemel mogelijk, maar het vereist werk en het vereist liefde. Om die hoop in onszelf te versterken hebben we ideeën nodig, ideeën maar ook een gevoel van wat we als mensen aan elkaars leven kunnen bijdragen. De Engelse auteur Sir Herbert Read schreef onlangs: „De normaliteit en het geluk van welke groep dan ook, het gezin, de wereld, vergt van ons dat we niet vragen wat we van elkaar gedaan kunnen krijgen, maar wat er van ons vereist wordt”. Deze humanistische discipline zou wel eens moeilijker kunnen zijn dan de discipline, die mensen doet neerknielen in gebed. Er zijn vele manieren van hopen mogelijk, misschien is bidden er een van. Maar als religieus humanist lijkt mij de hoop gebaseerd op menselijk inzicht, menselijke toewijding en doodgewoon volhouden toch iets realistischer. Als we pijn hebben of smart kunnen we ons verdriet voor de sterren en hemelen uitstorten, maar er komt geen antwoord. Het wezenlijke antwoord voor onze hoop in dit leven ligt besloten in de besluiten van ons hart. Het is een hoop zonder illusies, een hoop om in te vertrouwen.

J. SPETTER.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

lezingen voor de radio

zo. 5 nov. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. L. G. van der Wal: „Wat zegt een humanist er van”.

di. 7 nov. AVRO 16.00—16.15 u: Mr. H. B. J. Waslander: „Het klopje op de schouder”.

zo. 12 nov. VARA 9.45 uur: J. van der Molen: „Preston Cobb: een symbool?”

zo. 19 nov. VARA 9.45 uur: Dr. D. H. Prins: „Mensen zoeken hun weg”.

Deze bemaamde schrijver van de Fabel van de Bijen is in verscheidene opzichten een boeiend want raadselachtig mens. Zijn leven maar ook zijn werken worden gekenmerkt door een aantal mysterieuze passages en wendingen die de preciesere studie van feit en tekst op zich zelf al tot een avontuur maken. Over een zo'n fragment wil ik hier wat uitvoeriger refereren. Het is daarbij niet nodig, dat men nauwkeurig op de hoogte is van 's mans leven en werken — alleen dat hij een geboren Nederlander en arts was, die op 22 of 23 jarige leeftijd in Engeland ging wonen en werken. Zijn hoofdwerk is een satirisch boek: *The Fable of the Bees* — maar hier wil ik iets vertellen van een boek dat hij in het jaar 1720 in Engeland publiceerde: „Free thoughts on religion, the church and national happiness”. Een hoeksteen van de geloofsleer is eigenlijk altijd het standpunt, dat ten opzichte van de vrije wil of de voorbeschikking wordt ingenomen. Soms is het al karakteristiek indien dit zogeheten probleem straal wordt genegeerd. In het boek van De Manderville wordt een uitvoerig vertoog gewijd aan deze eeuwige kwestie.

Elke tijd heeft zijn eigen soort en toon van redelijkheid. De Manderville moest in zijn periode van leven een betoog houden voor het vrije denken, dat geheel anders was opgebouwd dan wij het nu zouden doen. Hij was 'n vrijdenkend mens — in de zin van zijn tijd. „Wie gelukkig wil zijn moet trachten wijs te zijn; en aangezien wijsheid grond is op grote kennis van de wezenlijke waarde der zaken, en een goed oordeel om in alle voorkomende gelegenheden datgene te verkiezen, dat het meest overeenkomstig de gezonde en zuivere rede is, kan men daartoe alleen komen als men alle kluisters van vooroordeel en boeien van menselijk gezag afwerpt — om vrij te denken!”

Dit belijdt hij aan 't slot van zijn boek. Maar middenin bespreekt hij het vraagstuk van de vrije wil — hetgeen, als men er de geschiedenis door alle eeuwen heen van zou schrijven, de geschiedenis zou opleveren van het grootste taalkundige misverstand aller tijden.

Heel scherpzinnig, als geschoold psycholoog dier dagen, analyseert De Manderville de wil. Hij maakt het voor diè tijd reeds fijne onderscheid tussen het psychologische en fysische begrip „vrijheid”. „De reden”, zegt hij, „waarom iedereen zich verbeeldt een vrije wil te hebben, is: dat wij bij onze keuze een vermogen menen te bezitten het ene óf het andere besluit te nemen, terwijl wij niet bespeuren dat wij op enigerlei wijze bepaald worden.” Nu stapt hij over naar een beschouwing van de leer der voorbeschiktheid. Hij duidt aan, dat ieder die lezen kan, het leerstuk in het N.T. kan naslaan. Maar, zegt hij op de hem eigen en wellicht noodzakelijk omzichtige toon, er zijn toch wel bezwaren. De eerste tegenwerping die hij uit de historie signaleert, is de conclusie dat God, in het verband van de predestinatie, de veroorzaker van het kwaad moet

wezen. Een breed overzicht van ketterse bewegingen — van Pelagianen, Origenisten, Synergisten, Arminianen en vele anderen — levert hij dan om duidelijk te maken dat de kwestie niet eenvoudig is.

Zijn betoog is kortweg handig. Hij geeft een duidelijke uiteenzetting van de redeneringen der officiële kerkvertegenwoordigers — soms letterlijk. Maar dan begint hij 'n geringe aarzeling te tonen. Hij duidt 'n zwakke plek aan, en nog één en dan nóg één. Als terloops laat hij zich dan ontvallen: als b.v. de Manichaeërs (ketteren uit de derde eeuw) in hun argumentatie half zo spits waren geweest als de Jezuïeten en Jansenisten thans, dan zou men hen niet zo gemakkelijk tot zwijgen hebben kunen brengen.

Zo doorloopt hij de geschiedenis der godsdiensttwisten — niet volmondig partij kiezend voor de ketteren, maar de redelijkheid hunner argumenten steeds onderstrepd. „Sommigen”, zegt hij bijvoorbeeld, „hebben staande gehouden (in hun aanval op de ketteren), dat God de zonde heeft toegelaten om zijn wijsheid te openbaren, aangezien die duidelijker uitkomt in de misstappen die de slechtheid der mensen hen dagelijks doet begaan, dan zij in de staat der onschuld zou hebben gedaan”.

De Manderville voegt hieraan toe: „Het zou wezen alsof men God vergelijkt met 'n vader die toelaat dat zijn kinderen de benen breken, met de bedoeling zijn behendigheid te tonen om ze weer te zetten.”

En als hij dan de hele rij van ketteren en ketterbestrijders de revue heeft laten passeren, en daarbij onnadrukkelijk de leerstellingen heeft gewogen en te licht bevonden, dan komt hij tot zijn eigen wijsheid, smal van basis maar onmiskenbaar realistisch, vergeleken met de schitterende beloften der gevestigde godsdiensten *schijnbaar* schamel en zonder hoop.

„Het zijn alle jammerlijke uitvluchten”. Alle haarkloverijen verwerpt hij; elke minutieuze ontleding van de Paradijs-zonde — om Gods goedheid met zijn almacht te redden — schuift hij voornaam ter zijde. Er is geen oplossing. Er is alleen de werkelijkheidszin ten opzichte van een onbegrijpelijk werelddrama. Elke sluwheid, die er naar streeft alles op één noemer te zetten, is bij voorbaat gekenschetst: als mouterij tegen de rede. Beter dan alle theologie acht hij het ernstig en deemoedig streven naar menselijke saamhorigheid. Letterlijk zegt hij — en 't is naar mijn smaak zijn onvergankelijke geloofsbelijdenis: „Ik zou de afgodendienaren van het menselijk verstand de theologanten willen aanraden eindelijk eens te beginnen over de genegenheid en de verdraagzaamheid na te denken. De ónmogelijkheid om de stelling der predestinatie óf die van de vrije wil met alle noodzakelijke eigenschappen en volmaaktheden Gods te doen overeenstemmen, behoort de mensen, zo niet te verenigen, dan toch te beletten elkaar te vervolgen.”

P. SPIGT.